

УДК 343.347-053.6

О.І. ПЕТРЕНКО, канд. юрид. наук, Донецький юридичний інститут МВС України

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Ключові слова: законодавство, фізична культура, спорт, кримінально-правові відносини, сфера, класифікація

Пріоритетним завданням сучасної держави є формування здорової нації та належне забезпечення регулювання різних сфер громадського життя, які повинні сприяти підвищенню рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення. Не останнє значення в цьому відіграють такі сфери як фізична культура та спорт. На сьогодні в Україні у цій сфері укорінилися певні суспільно-небезпечні явища, зокрема, корупція, травматизм, смертність тощо. Незважаючи на велику кількість у ЗМІ та мережі Інтернет інформації про суспільно-небезпечні прояви, що мають місце у вітчизняній фізичній культурі та спорті, зареєстрованих злочинів у нашій країні не було. Основною причиною цього є існуюча в Україні недосконалість кримінально-правового забезпечення охорони даної сфери, яка проявляється, зокрема, у відсутності дефініції злочинів у сфері фізичної культури та спорту та їх класифікації.

Слід звернути увагу на те, що в науці кримінального права визначенню злочинів у сфері фізичної культури та спорту приділено незначну кількість уваги. Зазначену та суміжні проблеми розглядали у своїх працях вітчизняні й зарубіжні учені: В.В. Сараєв, О.А. Скворцов, А.А. Піонтковський, М.Д. Шаргородський, А.Н. Красіков, Н.А. Загородніков, С.В. Бородін, А.Н. Ігнатов, Ю.И. Битко, М.С. Грінберг, Н.І. Ветров та багато інших дослідників. Але, як правило, досліджуючи злочини у вказаній сфері, науковці не надавали їм відповідного визначення, звертаючи увагу лише на те, що вони посягають на суспільні відносини у сфе-

рі спорту та здійснювали їх класифікацію за ознаками родового об'єкта. До цього ж, вони розглядали лише частину відносин даної сфери, а саме ті, що пов'язані з професійним спортом.

Отже, метою статті є формулювання загального поняття злочинів у сфері фізичної культури та спорту та здійснення їх класифікації, що, в свою чергу, дозволить отримати знання про структурні характеристики даних злочинів та суттєво полегшить діяльність правоохоронних органів у боротьбі з ними.

Передусім, слід зазначити, що ми виходимо з того, що визначення злочину у сфері фізичної культури та спорту повинно бути узгоджене із загальним визначенням злочину, має відображати як родові його ознаки, що визначають діяння особи як злочин, такі видові, які відображають властивості, характерні саме для цієї групи злочинних діянь.

Згідно з ч.1 ст.11 КК України, злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Це визначення сформульоване законодавцем, з одного боку об'єднує в собі два підходи до визначення злочину, а саме формальний та матеріальний, а з іншого – вказує на ознаки, притаманні цьому явищу [1].

Як зазначає більшість науковців, законодавець у наведеному визначенні зосередив чотири основні ознаки злочину, а саме: протиправність, суспільну небезпечність, винність та караність [2, с.56].

Л.Л. Кругліков називає перераховані законодавцем ознаки «найбільш глобальними, що притаманні всім без виключення злочинним діянням, припускаючи також існування інших ознак злочину [3, с.94].

Абсолютно доречної з цього приводу є вказівка А.Н. Павлухіна на те, що в різних наукових джерелах використовуються неоднакові характеристики ознак злочину. На його думку, це пов'язано з полісемантичністю вживання деяких термінів, а також потребою у пошуку парних категорій, що мають єдине наукове обґрунтування та найбільш повно відображають зв'язки та залежності вказаних ознак злочину [4, с.6].

Зауважимо, що деякі науковці вважають окрім названих ознак обов'язковими ще й такі

як: осудність, вік кримінальної відповідальності, наявність погрози або реальне спричинення шкоди суспільним відносинам. Скоріш за все вони намагалися охарактеризувати загальні ознаки складу злочину, поняття яке є дещо відмінним від дефініції злочину [5, с.34].

На жаль, ми змушені вести мову про те, що в Україні відсутня ефективна система правової регламентації питань відповідальності за злочини у сфері фізичної культури та спорту, що призводить до їх масового розповсюдження в українському суспільстві. На нашу думку, з метою повноти та ефективної дії правових норм на відносини у цій сфері, правове регулювання повинно частіше залучати кримінально-правові заходи впливу. При цьому, ми не є прибічниками «тотальної» криміналізації та наполягаємо лише на встановленні кримінальної відповідальності за найбільш суспільно небезпечні прояви, які спричиняють шкоду тим суспільним відносинам, без яких не можливо уявити повноцінне функціонування сфери фізичної культури та спорту.

Таким чином, ми як і багато інших науковців вважаємо, що при визначенні злочинів у сфері фізичної культури та спорту ключова роль повинна надаватися саме суспільній небезпеці даної категорії злочинів. Вважаючи суспільну небезпеку базисною ознакою злочинів в сфері фізичної культури та спорту, та враховуючи, що вона полягає у спричиненні або загрози спричинення суттєвих медико-біологічних, соціально-економічних, соціально-політичних та морально-етичних наслідків, а також приймаючи до уваги зміст та структуру суспільних відносин у сфері фізичної культури та спорту, пропонуємо власне визначення даної категорії злочинів.

На нашу думку, злочин у сфері фізичної культури та спорту може бути визначено передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, що завдає шкоди, або створює загрозу її спричинення суспільним відносинам, які забезпечують повноцінний розвиток фізичної культури та спорту в країні, та які охороняються законом про кримінальну відповідальність.

При цьому, важливим методом пізнання такого складного за структурою явища, як

злочини у сфері фізичної культури та спорту є їх класифікація. Вона необхідна для вирішення і теоретичних, і практичних завдань кримінального права (для дослідження питань їх кваліфікації й подолання проблеми конкуренції між нормами, вдосконалення кримінального законодавства, тощо).

Класифікація злочинів – це диференціація суспільно-небезпечних діянь на певні групи, виходячи з того чи іншого критерію. Підставами для цього можуть бути різні категорії, зокрема суспільна небезпека, елементи або ознаки складу злочину, сполучення таких ознак [6, с.511].

Як зазначають науковці, здійснювати класифікацію злочинів можна за різними підставами. В Особливій частині кримінального права вона визначається передусім порядком об'єднання в розділи кримінально-правових норм, які описують конкретні склади. Тут першочерговим традиційним критерієм класифікації виступає родовий об'єкт злочинів. Формальним відображенням такої класифікації стає система Особливої частини КК [7, с.30].

Слід звернути увагу на те, що у Особливій частині чинного КК України немає окремого розділу, в якому було б сформульовано підстави відповідальності за злочини виключно у сфері фізичної культури та спорту. Питанням безпосереднього регулювання відносин у цій сфері присвячено лише ст.323 КК України, решта – регулюється загальними статтями, що, на нашу думку, дозволяє спрогнозувати появу з часом пропозицій з боку науковців, щодо створення окремого розділу КК України.

Дійсно, поділ Особливої частини Кримінального кодексу України на розділи має суттєве значення для розмежування злочинів і відіграє важливу роль для застосування покарання за їх вчинення. Окрім цього, велике значення має поділ Особливої частини для правозастосовної діяльності [8, с.55].

Але, на нашу думку, абсолютно реалістичною видається думка колишнього Голови Верховної Ради України В.М. Литвина, який зазначав: «Постійне внесення змін і доповнень до закону негативно впливає на стабільність законодавства в цілому і правову передбачуваність, зокрема, а копіювання нормативних

розробок інших держав без відповідної адаптації нерідко привносить у нашу правову систему норми і принципи, нехарактерні для неї, що загрожують блокуванням інших положень, особливо тих, які виконуються за гранти. І ті, хто сьогодні працює у Верховній Раді України, відчувають тиск з боку розробників таких законів, бо їм треба швидше прозвітувати, що вони виконали відповідну роботу. Якість нікого не цікавить. Очевидно, що позбутися такої української практики можна і треба, у тому числі через здійснення осмисленої, науково обґрунтованої кодифікації та систематизації законодавства за загальними, галузевими та міжгалузевими ознаками. Під час такої кодифікації стає можливим забезпечення єдності у законодавстві, уникнення протиріч, усунення колізій і прогалин та інших дефектів законодавства» [9].

Також, об'єднання цих злочинів за об'єктом в окремий розділ КК України, на нашу думку, неможливе, оскільки діяльність у сфері фізичної культури та спорту зачіпає різні суспільні відносини, які вже охороняються існуючими в КК України розділами, зокрема, злочини проти власності, життя та здоров'я особи тощо.

Отже, враховуючи різноплановість суспільних відносин у сфері фізичної культури, недоречним виглядає рішення щодо створення окремо розділу, спрямованого на регламентацію посягань у сфері фізичної культури та спорту. Вважаємо за потрібне включити до змісту вже існуючих розділів відповідні статті, що будуть встановлювати відповідальність за суспільно-небезпечні діяння у даній сфері, зокрема, як зазначалося в наших попередніх наукових працях, до розділу «Злочини проти життя та здоров'я» статтю, що передбачала б відповідальність «За грубе порушення правил спортивних змагань» та до розділу «Злочини у сфері службової та професійної діяльності» статті «Підкуп організаторів та учасників спортивних змагань».

Не дивлячись на це, на рівні теорії, з метою більш повного з'ясування змісту злочинів у сфері фізичної культури та спорту їх класифікація за ознаками об'єкта є достатньо доречною.

Спроби подібної класифікації злочинів було зроблено деякими російськими науковцями, зокрема В.В. Сараєв за ознаками об'єкта розподілив їх на такі види:

1. Злочини проти життя та здоров'я спортсменів.
2. Злочини в сфері економічної діяльності.
3. Злочини проти громадської безпеки та громадського порядку.
4. Злочини проти здоров'я населення та громадської моралі [10, с.2].

Інший російський фахівець С.В. Алексєєв, пропонує злочини в спорті розділити не тільки за ознаками об'єкта, але й за їх внутрішньою структурою, а саме поділити їх на економічні злочини у сфері фізичної культури і спорту, злочини, пов'язані з організацією і здійсненням заборонених видів спортивної діяльності, злочини, що посягають на принцип рівності прав і свобод людини у сфері фізичної культури і спорту, злочини, що посягають на громадський порядок і безпеку громадян під час проведення спортивних змагань [11].

Звичайно, вказані точки зору мають право на існування, але на нашу думку, потребують певних уточнень та додаткової аргументації.

Що стосується класифікації, запропонованої В.В. Сараєвим, то вона по-перше, побудована з урахуванням особливостей КК Російської Федерації, по-друге, науковець не врахував, ще деякі види об'єктів кримінально-правової охорони, посягання на які, можуть негативно відобразитися на функціонуванні сфери фізичної культури та спорту. Так, не врахованими залишилися злочини у сфері службової та професійної діяльності та злочини проти волі, честі та гідності особи.

Враховуючи специфіку побудови Особливої частини КК України та приймаючи до уваги позиції науковців, що займалися вирішенням даної проблеми, пропонуємо власну класифікацію злочинів у сфері фізичної культури та спорту, а саме за ознаками об'єкта розподілити їх на такі групи:

1. Злочини проти життя та здоров'я особи.
2. Злочини проти волі, честі та гідності особи та її особистих прав.
3. Злочини у сфері господарської діяльності та проти власності.

4. Злочини проти громадської безпеки та громадського порядку.

5. Злочини проти здоров'я населення.

6. Злочини у сфері службової та професійної діяльності.

Наведена класифікація може мати, на нашу думку, і дещо спрощений вигляд, якщо в її основу покласти ознаки не родового, а основного безпосереднього об'єкта.

Так, як зазначалося раніше, деякі злочини опосередковано зачіпають сферу фізичної культури та спорту, зокрема злочини проти власності, громадського порядку, тощо. Тобто, їх основним безпосереднім об'єктом є відносини в інших сферах і лише додатковим факультативним – суспільні відносини у сфері фізичної культури та спорту. Ці злочини є так званими «загальними».

На нашу думку, уявляється доречним відокремлення злочинів, які безпосередньо спрямовані на спричинення шкоди саме суспільним відносинам у сфері фізичної культури та спорту. Такі злочини є притаманними саме даній сфері та є найбільш розповсюдженими в ній. До них пропонуємо віднести: «Підкуп суддів та організаторів спортивних змагань», «Грубе порушення правил спортивних змагань» та «Спонування до застосування допінгу». Наведені злочини є так званими «спеціальними».

Однак класифікація за об'єктом не має абсолютно точного характеру, і деякою мірою є приблизною. Так, на думку В.М. Кудрявцева, класифікації складів злочинів за розділами Особливої частини Кримінального кодексу непритаманний той ступень точності, який необхідний для її розмежування. Якщо визнати, що в основу побудови було покладено виключно і лише об'єкт злочинного посягання, той при такому припущенні комплексний, складний характер об'єктів багатьох злочинів не міг знайти певного відбиття в цій системі. Групуючи злочини по розділах, кодекс враховує лише основну спрямованість злочину, найбільш важливу частину суспільних відносин, на які воно посягає виділяє головний об'єкт. Отже, така класифікація поділяє всі злочини за спрямованістю (проти особи, власності, державних інтересів та ін.), тим самим

групуючи їх за певними ознаками, а також надає уявлення про суміжні склади злочинів.

В іншій своїй роботі В.М. Кудрявцев вказав, що широко розповсюджена класифікація злочинів за родовими та видовими об'єктами по суті є штучною, нерідко компромісною та ситуативною [12, с.54]. На нашу думку, існування класифікації видів злочинів у даній сфері в залежності від того в якій її частині вчинюється злочин є цілком виправданою, оскільки базується згідно логічних принципів «від більш загального до менш загального», «від роду до виду, від виду до підвиду».

Суттєво доповнює класифікацію злочинів в сфері фізичної культури та спорту їх розподіл на види в залежності від ознак суб'єкта. Як зазначають фахівці, даний елемент складу злочину є достатньо розповсюдженим критерієм поділу злочинів на види. Не є виключенням і злочини у сфері фізичної культури та спорту.

Цю думку підтверджують і відповідні фахівці, вказуючи, що до категорії злочинів слід віднести будь-яке кримінально-каране діяння, яке вчинюється працівником фізичної культури та спорту. Так, В.С. Сараєв наголошує, що злочини в даній сфері характеризується спеціальним суб'єктним складом.

З цією думкою можна погодитися частково. Дійсно, в більшості випадків суб'єкт злочину використовує довірені йому державою повноваження працівника даної сфери за для вчинення відповідних злочинів, зокрема тренер команди, лікар та інші особи використовують довіру «підлеглих» осіб». Але при цьому слід зауважити, що фактична участь у вчиненні злочину особою, що є працівником вказаної сфери, ще не дозволяє автоматично зараховувати його до злочинів у сфері фізичної культури та спорту. В такому разі може вважатися злочином в даній сфері і викрадення тренером команди особистих речей спортсменів.

Тому, на нашу думку, за для віднесення діяння вчиненого можливим спеціальним суб'єктом до злочинів у сфері фізичної культури та спорту необхідно встановити зв'язок між ним та виконанням або неналежним виконанням своїх обов'язків у даній сфері та те, що воно, завдало відповідної шкоди суспіль-

ним відносинам, які охороняються кримінальним законом. Окрім цього, шкоду повноцінному функціонуванню суспільних відносин у сфері фізичної культури та спорту можуть спричинити і злочини, що вчинюються особами, які не є спеціальними суб'єктами. Зокрема, до таких належить «Підкуп учасників та організаторів спортивних змагань», оскільки «підкуп» може здійснити будь-яка особа, тощо.

Таким чином, ознака спеціальний суб'єкт злочину у обличчі працівника сфери фізичної культури та спорту, хоча й досить специфічно характеризує відповідні злочини, але, на нашу думку, в більшості випадків, дозволяє вільно зорієнтуватися від яких посягань захищає закон про кримінальну відповідальність відносини у сфері фізичної культури та спорту.

Наступним критерієм за яким можна розподілити злочини у сфері фізичної культури та спорту на види, є форма вини вчинення таких злочинів. Як вказують науковці, злочини, як правило, згідно даного критерію поділяються на умисні, необережні та вчинені зі змішаною формою вини.

Така класифікація цілком доречна стосовно категорії злочинів, що досліджуються. Так, звичайно, більшість злочинів в даній сфері вчинюються з умисною формою вини, зокрема «спонукання неповнолітніх до застосування допінгу», «підкуп суддів та організаторів спортивних змагань». Необережні злочини теж не є рідкістю. Зокрема, «службова недбалість», «неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником», тощо. Слід зазначити, що змішана форма вини теж може мати місце у злочинах даної категорії, зокрема «грубе порушення правил спортивних змагань, що потягло за собою тяжкі наслідки», «спонукання неповнолітніх до застосування допінгу, що потягло за собою настання тяжких наслідків» та ін.

Що стосується класифікації, що була запропонована С.В. Алексеевим, то в її основу покладено не тільки ознаки об'єкта, але особливості внутрішньої структури сфери фізичної культури та спорту, зокрема в окремий вид виділяються злочини, пов'язані з органі-

зацією і здійсненням заборонених видів спортивної діяльності.

Ми частково погоджуємося з даною точкою зору, але враховуючи те, що сфера відносин, що досліджується, є багатогранною, пропонуємо задля її більш досконалого розуміння поділити злочини, які в ній вчинюються на дві групи, а саме: ті що вчинюються у фізичній культурі та ті, що вчинюються у спорті. Подальша конкретизація є, нашу думку, недоречною, оскільки дублює класифікацію даних злочинів за ознакою об'єкта.

Таким чином, формулюючи поняття «злочин у сфері фізичної культури та спорту» необхідно виходити з того, що воно є видовим щодо родового поняття загального визначення злочину, а тому має відображати і ознаки, що визначають діяння як злочин, так і ознаки, які відображають властивості, характерні саме для цієї групи злочинних діянь. Тому вважаємо, що злочином у сфері фізичної культури та спорту може бути визначено передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, що завдає шкоди, або створює загрозу її спричинення суспільним відносинам, які забезпечують повноцінний розвиток фізичної культури та спорту в країні та які, при цьому, охороняються законом про кримінальну відповідальність. Класифікація злочинів у сфері фізичної культури та спорту, зважаючи на множинність діянь, які можуть бути віднесені до цієї групи, передбачає їх розподіл на групи згідно таких критеріїв: як родовий об'єкт злочину, суб'єкт злочину, форма вини та внутрішня структура суспільних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. – К. : Атіка, 2014. – 160 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.
3. Кругликов Л. Л.. Уголовное право России: часть Общая / Л. Л. Кругликов. – 2 издание перераб и допол. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 448 с.

4. Павлухин А. Н. Общественно опасное поведение и его уголовная противоправность : монография / Павлухин А. Н., Нестеров П. Н., Эриашвили Н. Д. ; под ред. А. Н. Павлухина. – М., 2007. – 111 с.

5. Марцев А. И. Социальное и правовое в понятие преступления / А. И. Марцев // Вопросы правовой теории и практики : межвуз. сб. науч. конф. тр. – Омск : Омск. акад. МВД России, 2004. – С. 38.

6. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность / Кузнецова Н. Ф. // Избранные труды. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – С. 511.

7. Чубарев В. Л. Классификация преступлений по родовому объекту посягательства / В. Л. Чубарев // Правоведение. – 1989. – № 4. – С. 30.

8. Грищук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії

і методології / В. К. Грищук. – Львів : Світ, 1992. – 168 с.

9. Стенограма Уроczego засідання Верховної Ради України : від 16.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/zakon/skl6/6session/StENogr/16071006_97.htm.

10. Сараев В. В. Уголовно-правовая охрана современного профессионального спорта в России: дис. ... кандидата юрид. наук / В. В. Сараев. – Омск, 2009. – 208 с.

11. Алексеев С. В. Спортивное право России: правовые основы физической культуры и спорта / С. В. Алексеев ; под ред. П. В. Крашенинникова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2007. – 671 с.

12. Кудрявцев В. Н. О криминологической классификации преступлений / В. Н. Кудрявцев, В. В. Лунеев // Государство и право. – 2005. – № 6. – С. 54.

Петренко О. І. Поняття та види злочинів у сфері фізичної культури та спорту / О. І. Петренко // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 406–411 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_71.pdf

Пропонується під злочином у сфері фізичної культури та спорту розуміти передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння, що завдає шкоди, або створює загрозу її спричинення суспільним відносинам, які забезпечують повноцінний розвиток фізичної культури та спорту. Також обґрунтовується необхідність їх поділу на види згідно таких критеріїв як: родовий об'єкт злочину, суб'єкт злочину, форма вини та внутрішня структура суспільних відносин в даній сфері.

***

Петренко А.И. Понятие и виды преступлений в сфере физической культуры и спорта

Предлагается под преступлением в сфере физической культуры и спорта понимать предусмотренное УК Украины общественно-опасное, виновное деяние, наносящее ущерб или создающее угрозу его причинения общественным отношениям, которые обеспечивают полноценное развитие физической культуры и спорта. Также обосновывается необходимость их разделения на виды по таким критериям как: родовой объект преступления, субъект преступления, форма вини и внутренняя структура общественных отношений в данной сфере.

***

Petrenko O. I. Concept and Types of Crimes in the Sphere of Physical Culture and Sports

It was proposed under Crime in the sphere of physical culture and sports to understand provided Ukraine socially dangerous, guilty act prejudicing or threatening to cause public relations that provide full development of physical culture and sports. Also explains the need to separate them into species on such criteria as: a generic object crime perpetrator, shape and internal structure of the fault of public relations in this sphere.